

Η ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ

1908

Η ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ

Όταν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπεσε, τὸ Ἔθνος εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἀπέμεινε πλέον καμμία δύναμις καὶ καμμία εὐτυχία, ἐφάνη καταδικασμένον ν' ἀποθάνῃ ὑπὸ τὴν ἐσχάτην δουλείαν. Ἀλλὰ τὸ ἔθνος δὲν ἀπέθανε. Όταν ὅλα τὰ ἔχασε, μόνον, χάρις εἰς τὴν θρησκείαν του, ποῦ ὑποβάλλει τὴν ἰδέαν τῆς ἀναστάσεως, ἐδημιούργησε δι' ἑαυτὸ μίαν δύναμιν, ἓνα Ἰδανικόν, τὴν Μεγάλην του Ἰδέαν. Ἐπίστευσεν ὅτι θὰ ἔλθῃ πάλιν ἡμέρα ποῦ θ' ἀναστηθῇ ἀπὸ τὸν τάφον τῆς δουλείας καὶ ἐνωμένο πάλιν θ' ἀποτελέσῃ κράτος εὐμορφο καὶ δυνατό.

Ὁ εὐγενὴς Λαός, ποῦ καὶ τώρα ἀκόμῃ μετὰ τόσους αἰῶνας ἔχει κακὴν ἡμέραν τὴν Τρίτην, τὴν ἡμέραν ποῦ ἡ βασιλεύουσα ἔπεσε, ἡσθάνθη μέχρι θανάτου, ἡσθάνθη σὰν προφήτης τότε καὶ σὰν προφήτης εἶπε σὲ ἐνδοξὴ εἰκόνα εἰς τὴν ἀνάκτῃσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν Μεγάλην Ἰδέαν.

Γενεαὶ γενεῶν, ἐλευθέρων καὶ δούλων οἰκοκυραίων καὶ πολεμαρχῶν, ἐμπόρων καὶ σοφῶν, ἡρώων καὶ μαρτύρων, ἐπὶ αἰῶνας ἐπίστευσαν σὰν δόγμα τοῦ Ἔθνους τὴν Ἐλπίδα καὶ τώρα ἀκόμῃ αὐτὴ εἶνε ποῦ σπαράζει μέσ' εἰς τὴν ψυχὴ καὶ τοῦ πλέον πεπωρωμένου Ἑλλήνος, ὅταν ἄλλος ἐξ ἄλλου χειροκροτῇ τὸν ἄσημον χωρικόν, ἀλλὰ ὁ ὅποιος ἀγωνιζόμενος

μέ ξένους νικᾷ ἔστω καὶ εἰρηνικὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ ἐσχάτως ἐπεράσαμε κακομοιριασμένη ἐποχή. Ξένοι ἄνθρωποι εἶδαν εἰρωνικά, σὰν ξένον ἔρωτα τοὺς πόθους τοῦ Ἔθνους, καὶ ἀσυνειδήτως ἀλλ' ἀναξιοπρεπῶς τοὺς ἐμιμήθημεν πολλοί. ἄγνοια καὶ ἡμιμάθεια ἔκαμαν ἄλλους ν' ἀμφιβάλλωμεν φυσικά διὰ τὸ Ἔθνος, τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζομεν κακίαι καὶ ἀτυχήματα τοῦ Ἐλευθέρου Κράτους, συνέπειαι ἄλλως τε τὰ πλεῖστα τῶν μικρῶν του μέσων καὶ τῶν μεγάλων του ὑποχρεώσεων, ἀπεγοήτευσαν ὅσους δὲν δύνανται νὰ σκεφθοῦν γενικώτερα· ἀνίκανοι ξένοι συγγραφεῖς, ποῦ ἀναμασσοῦν παλαιὰ σοφίσματα διὰ νὰ κάμουν θόρυβον, διέφθειραν τὴν ψυχὴν τῶν ἀνεπτυγμένων τῆς κοινωνίας μας, ἡ ὁποία ἀκόμη δὲν ἔχει ἀρκετὴν πείραν, ὥστε νὰ μὴ ξεπάζεται ἀπὸ αὐτά. Ὅλα μαζί ἔκαμαν νὰ γεννηθῇ σὰν ἐρπετὸν εἰς τὴν Ἐθνικὴν συνείδησιν πολλῶν, ἡ δυσπιστία πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Ἔθνους Ἰδέαν.

Ὅσοι (καὶ εἶνε εὐτυχῶς πολλοί) με ὑγιᾶ νοῦν καὶ ἰσχυρὸν χαρακτῆρα δὲν παρεσύρθησαν ἀπὸ τὸν μολυσμένον ἄνεμο, ὅς συγχωρήσουν τὸ βιβλίον αὐτό· δὲν ἐγράφη δι' αὐτοῦς.

Εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ Μεγάλῃ Ἰδέᾳ;

Εἶνε τὸ αὐτὸ σὰν νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς, ἂν εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ τὸ Ἑλλ. Ἐλεύθερον κράτος, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ζήσῃ, δὲν θὰ τὸ ἀφήσουν νὰ ζήσῃ, ὅταν τὸ Ἔθνος χαθῇ. Οἱ ἄνδρες, εἶπε μεγάλος πολιτικός, οἱ ἄνδρες ποῦ δὲν αἰσθάνονται τὸ σθένος νὰ ὑπερασπίσουν τὴν Πατρίδα των, μόνον αὐτοὶ κάμνουν τὴν ἀθλιότητά των φιλοσοφίαν νὰ τὴν ἀρνοῦνται. Ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς Ἔθνους εἶνε ἐνστικτός εἰς αὐτό, ὅσον καὶ εἰς ἓνα ἄτομον εἶνε ἐνστικτον ἡ ἀνάγκη νὰ ζῇ. Ἡ ἐξαφάνισις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους θὰ εἶνε μεγάλη ἀπώλεια διὰ τὴν πρόοδον τῆς

ἀνθρωπότητος· μία ἰδοφυῖα, ἓνα ἀπὸ τὰ τελειότερα εἶδη, ἀπὸ τοὺς τελειοτέρους παράγοντας αὐτῆς θὰ χαθῇ.

Ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἄτομον, ἓνα Ἔθνος, ποῦ κανεὶς νόμος δὲν τὸ προστατεύει καὶ τόσον συνθετώτερον εἶνε τοῦ ἀτόμου, ἓνα Ἔθνος δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ἐπὶ πολὺ, ὅταν δὲν ἔχῃ Ἰδανικόν, σκοπὸν πρὸς τὸν ὁποῖον νὰ τείνῃ. Ἐνα ξεχωριστόν, ἰδικόν του σκοπόν. Ὅταν τὸ Ἔθνος δὲν ἔχῃ Ἰδανικόν, ὅταν δὲν πιστεῦῃ εἰς αὐτό, δὲν ἔχει πρόγραμμα, δὲν ἔχει γνώμονα νὰ κρίνῃ τί τὸ συμφέρει καὶ τί ὄχι, ποῖος τὸ ὠφελεῖ καὶ ποῖος τὸ βλάπτει, παραπαίει, στέκεται, λιμνάζει σὲ τέλμα συναλλαγῆς καὶ ἀλληλοφαγώματος, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ ἀσυνεῖδητοι μόνον ἐπιτήδαιοι ἐπιτυγχάνουν, ὡς ὅτου ἄλλο Ἔθνος ποῦ ἀκολουθεῖ με πίστιν τὸ ἰδικόν του πρόγραμμα τοὺς σαρώσῃ ὅλους. Τὰ ἐναντία συμβαίνουν, ὅταν τὸ Ἔθνος πιστεῦῃ ἓνα Ἰδανικόν, τείνει πρὸς ἓνα σκοπόν. Ξεύρει τότε ποῦ πηγαίνει καὶ εὐρίσκει τί πρέπει νὰ κάμῃ, αὐτὸ δίδει ἀποφασιστικότητα, ἡ ὁποία εἶνε δύναμις παρασύρουσα πολλάκις καὶ τοὺς ἀντιθέτους. Αἱ ἀτομικαὶ ἱκανότητες ποῦ τὸ Ἔθνος ἐγκλείει συνδυάζονται τότε καὶ κάθε μία εὐρίσκει θέσιν εἰς τὸν μεγάλον σκοπόν, ἐξευγενίζονται, διότι Ἰδανικὸν ὁλοκλήρου Ἔθνους προκαλεῖ αὐταπαρνήσεις. Σὰν ἓνα ἄτομον ποῦ ἔχει βάλει κάτι εἰς τὸν νοῦν του καὶ τὸ Ἔθνος σχεδὸν πάντοτε ἐπιτυγχάνει, ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἐπιτύχῃ ἐντελῶς, πάντα κάτι ἔχει κερδίσῃ, πάντα ἔχει γίνῃ καλλίτερον ἑαυτοῦ.

Καὶ τώρα, τὸν ὀλίγον χρόνον ποῦ ζῶμεν, δύναται νὰ ἰδῇ κανεὶς, πῶς συμπίπτει με τὴν ἀπιστίαν πρὸς τὰ Ἐθνικά Ἰδεώδη ἡ παράλυσις τοῦ κράτους, ποῦ ἐγέννησε τὴν μελαγχολίαν καὶ τὴν μεμφιμοιρίαν εἰς τὴν ψυχὴν ὅλων, ἀλλὰ καὶ πῶς με τὰς πρώτας θυσίας εἰς τὴν Μακεδονίαν τῶν εὐγενῶν

ποῦ διетήρησαν τὴν πίστιν πρὸς τὴν Μεγάλην Πατρίδα, πῶς ἤρχισε πάλιν κάποια κίνησις, κάποιο ἄνθισμα ἐλπίδων.

Ἄλλ' εἶνε καὶ κατορθωτὴ ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα;

Ὑπάρχει κάτι ποῦ δὲν εἶνε λέξις κενή, κάτι ποῦ ὀνομάζεται Ἑλληνικὸν Πνεῦμα. Εἶνε ἡ ἰδιαιτέρα διάπλασις τοῦ νοῦ καὶ τῶν αἰσθημάτων τῶν ἀνθρώπων ποῦ ἔζησαν τὴν Ἑλληνικὴν Φύσιν, ὑπὸ τὴν ἐπὶ γενεὰς ἐπιδρασιν αὐτῆς· τῆς ὁποίας ὁ οὐρανὸς εἶνε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον βαθὺς καὶ φωτεινός, μὲ χίλιες καλλιτεχνικὲς λεπτότατες ἀποχρώσεις, παρθενικὲς, χαρωπὲς τὴν αὐγὴν, δοξασμένες καὶ μελαγχολικὲς τὴν δύσιν· τῆς ὁποίας ἡ θάλασσα ἄστατος, εὐμετάβολος, εὐσυγκίνητος, σκυθρωπάζει καὶ ἀπὸ ἓνα σύννεφο τοῦρανοῦ καὶ παραφέρεται ἀπὸ τόσους ἀνέμους, ἀπὸ τόσες ἄκρες, ἡ θάλασσα ποῦ μπαίνει παντοῦ μὲ τὴν ὑγρὴν εὐστροφίαν της, ποῦ σκορπίζει δροσιά, ποῦ ἀπὸ τίς παραλίες, πάντα φαίνονται βουνὰ καὶ νησιά, σὰν ἐλπίδες κοντινές, σὰν ὄνειρα χειροπιαστά· τῆς ὁποίας ἡ γῆ καταχωρισμένη, ἔχει τόσον πολὺ φῶς καὶ τόσον λεπτὸ χῶμα.

Αὐτὰ ἐδημιούργησαν τὸ Ἑλληνικὸν Πνεῦμα, αὐτὰ καὶ τώρα, μαζὶ μὲ τὴν κληρονομίαν τῶν γενεῶν ποῦ ἐπέρασαν. Τὸ δαιμόνιον ἀληθινὰ πνεῦμα ποῦ ἔχει χίλιες ἐκδηλώσεις, αὐτὸ ποῦ τὸ βλέπει κανεὶς ὀλοζώντανο ἔς τὰ μάτια ἀκόμη καὶ τοῦ τυχόντος μωραῖτη λουστράκου.

Ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλληνικὴ φύσις θὰ ὑπάρχῃ, θὰ ὑπάρχῃ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ἄλλ' αὐτὸ, ἰδιαιτέρως, ξεχωριστὰ ἀπὸ τὰς ἄλλας φυλὰς εἶνε κυρίως πνεῦμα ἐκπολιτισμοῦ καὶ γενικωτέρας προόδου τῆς ἀνθρωπότητος. Αὐτὸ τὸ πρόσωπον ἔπαιξε πάντα εἰς τὴν Ἱστορίαν. Ἀπὸ τότε ποῦ ἡ μυθικὴ προσωποποίησίς του, ὁ Προμηθεύς, ἔκλεψε τὸ πῦρ ἀπὸ τοὺς

θεοὺς, μιὰ μυστικὴ ἀνησυχία προόδου, ποῦ παίρνει χίλιες μορφές καὶ εἶνε ἀτομικὴ, καὶ εἶνε φιλοτιμία, φιλοπρωτία, φθόνος καὶ εἶνε γενικὴ καὶ εἶνε φιλομάθεια, ἐνθουσιασμός, ξενολατρεία, μιὰ μυστικὴ ἀνησυχία προόδου, ποῦ ἔρχονται ὥρες νὰ προξενῇ λύπην καὶ πόνον, εἶνε τὸ βάθος τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Ἐφ' ὅσον ἡ Ἀνατολὴ θὰ ἐκπολιτίζεται, καὶ θὰ ἐκπολιτίζεται, ὁ Ἑλληνισμὸς ἔνεκα αὐτῆς τῆς φύσεώς του θὰ ἐπικρατῇ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς, εἰς πᾶν ὅ,τι τὸν ἀποτελεῖ, τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν, τὰ γράμματα, τὴν τέχνην, τὴν ἐπιστήμην. Ἄλλ' Ἔθνος τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ τῶν ἀντιμαχομένων Ἐθνῶν εἰς ἓνα τόπον, εἰς τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ, εἶνε περισσότερο παρὰ πιθανὸν ὅτι θὰ ἐπικρατήσῃ ἕως τέλους καὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ. Μέγα ἱστορικὸν παράδειγμα εἶνε ἡ μεταβολὴ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς Ἑλληνικόν, μόνον χάρις εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἰσχυροὶ ξένοι ἐπεμβαίνουν τώρα εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπιδιώκοντες τὰ ἰδικὰ τῶν συμφέροντα. Ἀλλὰ ὁ καιρὸς τῶν κατακτήσεων, ἔστω καὶ ἐμπορικῶν μόνον, ἐπέρασε διὰ τὴν Εὐρώπην. Ἡ παραλυσία, ἡ φθίσις μόνον τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας εἶνε ἡ αἰτία, ἡ προσωρινὴ αἰτία, τῶν ἐπεμβάσεων ποῦ γίνονται τώρα εἰς τὸν κατακτητὴν τόπον. Ἄλλ' ὁ αἰὼν μας εἶνε αἰὼν τῶν Ἐθνῶν. Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, τὸ ὁποῖον εἰς ὅλην τὴν Ἱστορίαν εἶχεν Ἰδανικὸν τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, τὸ πνεῦμα τῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος, πρῶτον καὶ τώρα τὸ ἡσθάνθη καὶ τὸ διεκήρυξεν εἰς τὰ ἄλλα δοῦλα Ἔθνη μὲ τὸν Ρήγγαν καὶ πρῶτον ἐπολέμησε τοὺς Τούρκους, πρῶτον ἐπέτυχεν νὰ ἐλευθερώσῃ, ὡς ἀρχήν, μίαν γωνίαν αὐτοῦ, πρῶτον ἔκαμε Μεγάλην Ἰδέαν του τὴν ἐνωσίν του

εἰς ἐλεῦθερον πάλιν κράτος. Μεθ' ὅλας τὰς ἐπειβάσεις τῶν ἰσχυρῶν, οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι, οἱ Ἀλβανοὶ, οἱ Ἀρμένιοι πιστεύουν ὅτι πλησιάζει ὁ καιρὸς ποῦ τὸ ἔθνος ἐκάστω, ἐνωμένον καὶ ἐλεῦθερον θ' ἀποτελέσῃ κράτος· διατί ὅχι καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος;

Ἡ προσπάθεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ κατορθώσῃ τὴν Μεγάλην του Ἰδέαν, ἐπέτυχεν ἤδη τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ τῆς Κρήτης καὶ τώρα εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐξῆς περίοδον. Εἰς τὸ τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Μακεδονία, ἐνῶ εἰς τὰς πόλεις ὁμιλοῦν ἑλληνικά, ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ χωρία ὅπου ὁμιλεῖται μίγμα γλωσσικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει πλείστας σλαυϊκὰς λέξεις ἀλλὰ καὶ πολλὰς Ἑλληνικὰς, Τουρκικὰς καὶ Ἀλβανικὰς. Εἶνε γνωστὰ τὰ ἱστορικὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους, καθὼς καὶ οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ἔχουν τὸ γλωσσικὸν αὐτὸ ἰδίωμα οἱ Ἑλληνες αὐτοὶ σλαυόφωνοι. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ. Τοὺς σλαυοφώνους αὐτοὺς δύναται κανεὶς νὰ διαιρέσῃ εἰς τοὺς ἔχοντας ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν, ὥστε νὰ ἔχουν Ἑθνικὴν συνείδησιν, καὶ εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας τοιαύτην. Οἱ πρῶτοι, ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαναστάσεων καὶ ἀγώνων, οἱ πλείστοι γνωρίζουν καὶ Ἑλληνικὰ καὶ εἶχαν καὶ ἔχουν τὰς Ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς πόθους, τὰ ὁποῖα τώρα μὲ τὴν ἀπανταχοῦ σχετικὴν ἀνάμειξιν τῶν φυλῶν εἶνε τὰ κύρια στοιχεῖα τῆς Ἑθνικότητος ἐνὸς ἀνθρώπου. Οἱ δεῦτεροι εἶνε ἔρμαια καὶ κτήματα κάθε βίας. Αὐτοὺς ἐξεμεταλλεύθη ἡ Βουλγαρία διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Μακεδονίαν, ὅταν αἱ Ἑλληνικαὶ προσπάθειαι ἦσαν ἐστραμμέναι πρὸς τὴν Κρήτην· ἔπειτα καὶ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πρώτους, διὰ δια-

φθορᾶς, τρομοκρατίας, ἢ καὶ ὑποσχέσεων ἀπελευθερώσεως. Ἐπὶ τριακονταετίαν χωρὶς ἀνταγωνισμὸν ἐνεργοῦσα ἐπέτυχε νὰ δημιουργήσῃ καὶ Βουλγαρικὸν ζήτημα ἐν Μακεδονίᾳ. Ὁ Ἑλληνισμὸς, τοῦ ὁποῖου οὕτως ἀνεκόπτετο ὁ φυσικὸς δρόμος πρὸς τὴν Μεγάλην του Ἰδέαν, ἠναγκάσθη τώρα νὰ σταθῇ εἰς τὴν Μακεδονίαν διὰ νὰ ἀνατρέψῃ τὸ πρόσκομμα. Βλάβην καὶ ἐπιβράδυνσιν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων, τὴν ἐπιτυχῶς μέχρι τοῦδε ἐπιδιωκωμένην ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἔφεραν αἱ ἄδικοι βουλγαρικαὶ ἀξιώσεις. Ἀφήρσαν ἀκόμη τὸ περισσότερον τῆς εὐγενείας τῶν ἀγώνων τῆς ἀπελευθερώσεως. Τώρα ὁ Ἑλληνισμὸς ἠναγκάσθη ἀντὶ τῶν κατακτητῶν νὰ πολεμήσῃ πρῶτα τοὺς ληστάς, οἱ ὁποῖοι ἀγωνιζόμενον, ἐπωφελοῦνται τῆς περιστάσεως νὰ τὸν κλέψουν. Καὶ ὁ ἀγὼν αὐτὸς εἶνε καίριος, διότι ἀπὸ αὐτὸν θὰ ἐξαρτηθῇ κατὰ μέγα μέρος ἡ Μεγάλη Ἰδέα.

Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν τὸ Ἔθνος ἔχει ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἐκπολιτικὴν καὶ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν ὅχι μόνον εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν· καὶ κατ' αὐτοῦ τὰ συμφέροντα τῶν Δυνάμεων, τὰ ὁποῖα τώρα εἶνε δυσμενῆ πρὸς αὐτό. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἀνέτρεψε κατὰ μέγα μέρος τὰ βουλγαρικὰ κατασκευάσματα. Ἀλλὰ ποῖον θὰ εἶνε τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ; Θὰ ὑπερισχύσῃ ὁ Ἑλληνισμὸς ἢ ὅπως εἶνε αὐτὸς ὁ ἀγὼν θὰ ἡττηθῇ εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῶν προσπαθειῶν του καὶ θ' ἀποθάνῃ;

Ἀπὸ τὸν ὀλίγον καιρὸν ποῦ ζῶμεν τὰ ἄτομα ἐνὸς ἔθνους, ἀπὸ τὸ παρόν, εἶνε ἀδύνατον νὰ μορφώσῃ κανεὶς οὔτε τὴν ἐλαχίστην πιθανότητα διὰ τὸ μέλλον τοῦ Ἔθνους, τὸ ὁποῖον ζῇ ἐκατοντάδας ἐτῶν. Αἱ συνθήκαι τοῦ παρόντος, οἱ συνδυασμοὶ τῶν συμφερόντων τῶν ἰσχυρῶν, χιλιάκις θὰ μεταβληθοῦν πρὸ τοῦ τέλους. Χίλια δύνανται νὰ συμβοῦν, τὰ ὁποῖα

νὰ μεταβάλουν τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων. Μόνον ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν ὅλην δύναται κανεῖς κατ' ἀναλογίαν νὰ σχηματίσῃ κάποιαν πιθανότητα.

Εἰς τὴν Ἱστορίαν ἐξ ὅλων τῶν Ἐθνῶν τὸ Ἑλληνικὸν ἔχει ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν ὅτι ἀναγεννᾶται καὶ ἀναζῇ.

Ὅταν ἐξηντλημένη καὶ διεφθαρμένη ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἀπέθνησκειν ἀδόξως, τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα μὲ ἰδεώδες τότε τὸν ἐκπολιτισμὸν τῆς βαρβάρου Ἀσίας, ὕψωσε τὸν Μεγάλον Ἀλέξανδρον εἰς τὸν θρόνον τοῦ παμμεγίστου Ἑλληνικοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κράτους.

Ὅταν πάλιν ὁ Ἑλληνισμὸς ἐφάνη θνήσκων ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν δεσποτείαν, ὅταν βάρβαροι ἐπιδρομεῖς ἐλυμαίνοντο καὶ τότε τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, τὸ Ἑλληνικὸν Πνεῦμα ἐνεκολπώθη καὶ ἐχειραγώγησε τὴν θρησκείαν, ἣτις θὰ ἐλύτρωνε τὴν ἀνθρωπότητα. Μὲ Ἰδανικὸν τότε τὸν Χριστιανισμὸν, μετὰ πολὺ δυσκολωτέρους ἀπὸ τοὺς τώρα ἀγῶνας τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἀνέζησεν εἰς τὸ μέγα βυζαντινὸν κράτος.

Τώρα ἔχει Ἰδανικὸν τοῦ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἑθνους. Τὰ πράγματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνον ἡμπορεῖ νὰ σχηματίσῃ κανεῖς κάποιαν πιθανότητα, λέγουσι ὅτι μὲ ὅλους τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ προσκόμματα δλόκληρον τὸ Ἔθνος θ' ἀποτελέσῃ πάλιν ἐνωμένο, εὐμορφο κράτος καὶ δυνατό.